

Ю. В. ТВЕРДОХЛІБ

Юлія Валеріївна Твердохліб, аспірант Київського університету права НАН України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ АРБІТРАЖНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

Вирішення питання відновлення платоспроможності підприємств, що знаходяться під загрозою банкрутства, потребує сумлінного ставлення до своїх обов'язків одних із основних учасників відносин неплатоспроможності – арбітражних керуючих. У свою чергу, з боку законодавця необхідно забезпечити належний рівень правового регулювання здійснення арбітражного управління та встановлення ефективних форм контролю за їх діяльністю. Відповідно, встановлення юридичної відповідальності таких суб'єктів покликано забезпечити охорону прав та законних інтересів інших учасників відносин неспроможності від неправомірних дій.

Актуальність дослідження зумовлюється останніми змінами законодавства у сфері правового регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства та необхідністю дослідження стану нормативно-правового забезпечення притягнення до дисциплінарної й цивільно-правової відповідальності при здійсненні арбітражного управління підприємством.

Юридична відповідальність не раз ставала предметом дослідження науковців, досить ґрунтовно її розглядали теоретики С. С. Алексєєв, К. В. Басін, В. К. Гришук та ін. В аспекті дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності суб'єктів відносин неспроможності цій темі у своїх працях приділили увагу такі науковці-господарники, як Б. М. Грек, Б. М. Поляков, Я. Г. Рябцева та ін.

Метою даної статті є дослідження порядку й наслідків притягнення до дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності при здійсненні арбітражного управління підприємством, стану їх правового забезпечення, аналіз новел у цій сфері, виявлення прогалин та формування власних пропозиції щодо удосконалення правового регулювання з даного питання.

У теорії держави та права не існує єдиного сформованого підходу до розуміння та визначення явища «юридична відповідальність». Воно розглядається як у широкому, так і вузькому значенні. Прихильники широкого розуміння юридичної відповідальності пов'язують її не лише з реакцією на порушення правових приписів, а й зі свідомим, добровільним виконанням правових норм, відповідальним ставленням до виконання своїх обов'язків; у вузькому значенні – це реакція держави на скоєне правопорушення¹. С. С. Алексєєв зазначає, що юридична відповідальність – це застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу, що виражаються у формі позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру².

Оскільки арбітражний керуючий виконує певні повноваження власника або керівника боржника в частині управління або розпорядження майном боржника, то Закон про банкрутство прирівняв арбітражного керуючого до службової особи підприємства-боржника³. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»⁴ (далі – Закон про банкрутство) у ст. 107 визначає, що арбітражні керуючі несуть за свої дії та заподіяну третім особам шкоду цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність у порядку та обсягах, встановлених законом. Відповідно, новелою серед видів юридичної відповідальності є законодавче встановлення **дисциплінарної відповідальності**. Такий вид відповідальності застосовується до арбітражних керуючих у порядку, встановленому Законом про банкрутство та на підставі Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 27 червня 2013 р. № 1284/5⁵ (далі – Порядок). Державний орган з питань банкрутства за поданням Дисциплінарної комісії накладає на арбітражних керуючих дисциплінарні стягнення. Підставами для притягнення до дисциплінарної відповідальності, серед іншого, є: відмова арбітражного керуючого у проведенні перевірки, невиконання розпорядження про усунення порушень законодавства про банкрутство, грубе порушення під час виконання повноважень, що призвело до грубого порушення прав та законних інтересів боржника та (або) кредиторів, встановлення за результатами перевірки неможливості виконувати повноваження. Одна з підстав – набрання законної сили обвинувальним вироком за вчинення корисливого злочину або за яким заборонено здійснювати цей вид господарської діяльності чи займати керівні посади. Аналізуючи положення цього Порядку, нелегко простежити за логікою та послідовністю Мін'юсту. По-перше, Порядок не розкриває значення та змісту, які включає в себе поняття «грубе порушення» і не надає посилання, на що необхідно орієнтуватись при оцінці дій арбітражного керуючого. По-друге, Мін'юст визначає діяльність арбітражного керуючого як вид господарської діяльності і не враховує, що даний Порядок приймався на виконання положень Закону про банкрутство, який вже на той час визначив діяльність арбітражних керуючих як професійну та незалежну, а не підприємницьку, як попередня редакція Закону. Про це свідчить і Роз'яснення Мін'юсту № 0010323-13 від

8 травня 2013 р., у якому підкреслюється, що виділення на законодавчому рівні нової професії – професії арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) – пов'язане з ухваленням у грудні 2011 р. та набранням чинності з 19 січня 2012 р. нової редакції «Відповідно до цього нормативно-правового акта змінений статус арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), який замість суб'єкта підприємницької діяльності став суб'єктом незалежної професійної діяльності»⁶.

Наслідком притягнення до такого виду відповідальності є накладення дисциплінарних стягнень. Стаття 109 Закону містить вичерпний перелік таких стягнень – попередження та позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора). Як зазначалось, однією з підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності Порядок визначив набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Виходячи з того, що під час визначення виду дисциплінарного стягнення враховується ступінь вини арбітражного керуючого, обставини вчинення порушення та ступінь тяжкості проступку, було б доречно припустити, що у даному випадку таким видом стягнення стане позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого. Але законодавство про банкрутство не містить жодної норми, яка б врегулювала це питання – чи буде мати право така особа повторно отримати свідоцтво про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого у випадку скасування обвинувального вироку або у разі погашення чи зняття судимості у встановленому законодавством порядку? На нашу думку, це питання є досить актуальним з огляду на те, що будь-який обвинувальний вирок може бути скасовано і прийнято виправдовувальний, а судимість може бути погашена чи знята. Маємо неодноразові такі приклади. Отже, особі повинна бути надана можливість повторно отримати відповідне свідоцтво, інакше наявне порушення її прав та законних інтересів у випадку, коли ця особа відповідає встановленим ст. 97 Закону вимогам.

Цивільно-правова відповідальність арбітражного керуючого, як вказує Я. Г. Рябцева, полягає у відшкодуванні останнім шкоди у випадку невиконання або неналежного виконання ним своїх обов'язків у процедурах банкрутства. Під невиконанням або неналежним виконанням арбітражним керуючим своїх обов'язків розуміють дії чи бездіяльність останнього, що порушує чинне законодавство України, із завданням значної шкоди чи без неї⁷. Відсутність власної вини в цивільному праві доводиться особою, яка порушила зобов'язання⁸. Але на сьогодні цивільно-правова відповідальність арбітражних керуючих зазнала часткових змін. Цей вид відповідальності встановлювався і попередньою редакцією Закону, але тепер законодавець більш чітко розмежував підстави та шкоду, за яку до такої відповідальності можна притягнути. Так, арбітражний керуючий самостійно відшкодовує шкоду, заподіяну особі внаслідок умисних дій чи бездіяльності. Також, виходячи з аналізу ч. 3 ст. 111 Закону про банкрутство, можна дійти висновку, що заподіяну шкоду внаслідок незаконних дій арбітражний керуючий також відшкодовує самостійно. Відповідно, слід розуміти, що кваліфікація таких незаконних дій пов'язана знову ж таки зі зміною статусу арбітражного керуючого та прирівнянням його до службової особи підприємства-боржника. Адже арбітражний керуючий став суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, а також може бути притягнутий до кримінальної та адміністративної відповідальності як посадова особа. Також новелою в питанні відшкодування шкоди стало те, що шкода, заподіяна особі внаслідок неумисних дій або помилки арбітражного керуючого, відшкодовується за рахунок страхової виплати. Тепер кожен арбітражний керуючий зобов'язаний укладати договір про страхування професійних ризиків; здійснення діяльності без такого договору забороняється. Цікаво, що мінімальний розмір щорічної страхової суми становить триста мінімальних розмірів заробітної плати, встановленої на початок року. На нашу думку, встановлення такого обов'язку доцільно покласти на арбітражних керуючих, яких господарський суд уже призначив у певній справі про банкрутство на здійснення арбітражного управління. Адже в іншому випадку виходить, що незалежно від того, буде призначений арбітражний керуючий чи ні в поточному році, він обов'язково повинен мати встановлену суму у «замороженому» стані, тобто таку, що не може перебувати в обігу. Оскільки, навіть за мінімальних розрахунків, така сума становить більше 350 тис. гривень.

За результатами проведеного дослідження пропонуємо наступні удосконалення національного законодавства в сфері дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності при здійсненні арбітражного управління:

1. Частину 2 ст. 110 Закону про банкрутство викласти у такій редакції:

«Страхування професійних ризиків арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) здійснюється арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) протягом трьох робочих днів з дня винесення ухвали про призначення арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) господарським судом. Здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) без договору страхування ризиків його діяльності забороняється».

2. Внести зміни до п. 7. 1 Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) та замінити слова «здійснювати цей вид господарської діяльності» словами «займатися такою діяльністю».

3. Розкрити визначення поняття «грубе порушення» у сфері банкрутства на законодавчому рівні.

¹ Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / К. В. Басін; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 19 с.

² Теория государства и права: учебник для юрид. вузов и фак. / Под. общ. ред. С. С. Алексеева. – М.: Норма, 2004. – 283 с.

³ Закон України «О восстановлении неплатежеспособности должника или признании его банкротом»: Научно-практический комментарий: в 2-х т. / Б. М. Поляков. – К.: Логос, 2014. – 407 с.

⁴ Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-ХІІ в редакції Закону від 22.12.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

⁵ Наказ Міністерства юстиції України від 27.06.2013 № 1284/5 «Про затвердження Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.07.2013 р. за № 1113/23645. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/42763>

⁶ Роз'яснення Міністерства юстиції України від 08.05.2013 р. № 0010323-13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0010323-13>

⁷ *Рябцева Я. Г.* Відповідальність арбітражного керуючого // Юстиніан. – 2004. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1187>

⁸ Банкрутство. Цивільний та кримінально-правовий аспекти: Монографія / Б. М. Грек. – К.: Прецедент, 2006. – 303 с.

Резюме

Твердохліб Ю. В. Правове регулювання дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності при здійсненні арбітражного управління підприємством у процедурі банкрутства в Україні.

Наукова стаття присвячена дослідженню стану правового регулювання порядку притягнення до дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності суб'єктів здійснення арбітражного управління підприємством. Проведено аналіз норм права, що регулюють правовідносини у цій сфері. Автором досліджено новели правового регулювання даного питання. Сформувано власні пропозиції з удосконалення законодавства про банкрутство.

Ключові слова: арбітражне управління, неплатоспроможність, банкрутство, дисциплінарна відповідальність, цивільно-правова відповідальність.

Резюме

Твердохліб Ю. В. Правовое регулирование дисциплинарной и гражданско-правовой ответственности при осуществлении арбитражного управления предприятием в процедуре банкротства в Украине.

Научная статья посвящена исследованию состояния правового регулирования порядка привлечения к дисциплинарной и гражданско-правовой ответственности субъектов осуществления арбитражного управления предприятием. Проведен анализ норм права, регулирующих правоотношения в этой сфере. Автором исследованы новеллы правового регулирования данного вопроса. Сформированы собственные предложения по совершенствованию законодательства о банкротстве.

Ключевые слова: арбитражное управление, неплатежеспособность, банкротство, дисциплинарная ответственность, гражданско-правовая ответственность.

Summary

Tverdohlib Y. Legal regulation disciplinary and civil liability in the realization of arbitration management company in bankruptcy in Ukraine.

Research paper is devoted to the investigation of the state to regulate the disciplinary and civil liability of conduct of the arbitration management. The analysis of the law governing the relationship in this area. The author researched novel regulation of this issue. Formed own proposals on improving legislation on bankruptcy.

Key words: arbitration administration, insolvency, bankruptcy, disciplinary liability, civil liability.

Отримано 18.06.2014

УДК 346.9

Ю. В. ЧОРНА

Юлія Вікторівна Чорна, аспірант Київського університету права НАН України

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИКИ «НОВОГО СТАРТУ» ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПРИВАТНИХ ОСІБ

Упродовж останніх десятиріч багато країн пережили процес впровадження інституту банкрутства фізичних осіб. Загальноекономічні тенденції росту споживчого кредитування спричинили небажані, однак природні соціальні наслідки. Разом із доступністю отримання споживчого кредиту почастишали випадки неплатоспроможності фізичних осіб. Масове накопичення заборгованостей вплинуло на ріст ризиків фінансової нестабільності, тому в багатьох країнах світу особливе місце посіло питання правового регулювання банкрутства фізичних осіб.